

УДК:378+78+377.3

СУТНІСТЬ ТВОРЧОГО ПОТЕНЦІАЛУ І КОНЦЕПТУАЛЬНІ ПІДХОДИ У КОНТЕКСТІ ЙОГО РОЗВИТКУ

Хуа ВЕЙ (Одеса)

Постановка проблеми. Вивчення психолого-педагогічної літератури дозволило виявити вимоги до професійної компетентності сучасного вчителя: наявність яскраво вираженої суб'єктної позиції, вміння знаходити вихід зі складних ситуацій, володіння здатністю самостійно і критично мислити, виробляти, захищати власну точку зору. Таким чином, головне завдання процесу становлення творчої особистості майбутнього вчителя полягає у виявленні й удосконалюванні творчих можливостей особистості.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Основні аспекти творчості розглядають у своїх працях відомі філософи і психологи: Ж. Брунер, А. В. Брушлинський, Л. С. Виготський, І. Я. Гальперин, І. П. Гільфорд, В. В. Давидов, Г. Кляус, В. А. Крутецький, Ю. Н. Кулюткін, А. Н. Леонт'єв, А. М. Матюшкін, Ж. Піаже, Я. А. Пономар'єв, С. Л. Рубінштейн та ін. Творчість як складний, багатогранний, соціально-духовний феномен розглядалася у працях О. В. Афанас'євої, В. В. Зотова та ін. У працях М. С. Кагана, Б. М. Кедрова, В. Ф. Овчинникова, В. І. Шинкарука, А. Т. Шумиліна та ін. значна увага приділялася вченими визначенню категорії творчості, розробці його структури й виявленню специфіки творчого розвитку особистості.

Метою статті є розгляд етимології категорії «творчий потенціал», виділення основних характеристик та рівня змісту поняття «потенціал», аналіз підходів, що акцентують увагу на різних аспектах як самого творчого потенціалу, так і процесу його розвитку.

Виклад основного матеріалу. На думку Д. Б. Богоявленської, А. А. Деркач, А. В. Брушлинського, С. Л. Рубінштейна та ін., на рівні теорії і практики найважливішою характеристикою творчої особистості виступає її творчий потенціал, розвиток якого входить сьогодні в число пріоритетних ідей освіти. В. А. Тишков відзначає: «у сфері особистісного розвитку виховання учнів має забезпечити: готовність і здатність до реалізації творчого потенціалу в духовній і предметно-продуктивній діяльності, соціальної і професійної мобільності на основі моральних норм, безперервної освіти й універсальної духовно-моральної установки «покрашуватися» [5, с. 12].

Л. К. Веретенникова пропонує розглядати творчий потенціал як інтегральну характеристику особистості [4]. Вона наголошує, що ядром творчого потенціалу виступає здатність особистості до творення нового, оригінального, тобто здатність до творчості. У той же час творчий потенціал особистості не може бути зведений тільки до цієї здатності, останнє не існує як щось окреме, ізольоване від інших якостей особистості. Цей потенціал, вважає автор, разом з названою здатністю припускає сформованість системи інших якостей особистості, тісно пов'язаних з нею. Серед них психічні процеси, інтелект, спрямованість та інші. Л. К. Веретенникова підкреслює, що кожен повинен мати можливість займатися творчістю, і для цього мають бути розвинені необхідні здібності, уміння. Прояву творчості людини потрібно вчити, формувати потреби та інтерес до творчої діяльності.

Творчий потенціал особистості характеризується не лише змістовними структурами, що склалися у людини, понятійним апаратом мислення або методами рішення завдань, але і деякою загальною психологічною базою, що їх детермінує. На підставі аналізу робіт Ю. Н. Кулюткіна, Л. К. Веретенникової, В. Г. Риндак і Л. В. Мещерякової, О. Ю. Яцкової є підстави вважати, що такою базою (потенціалом розвитку) є системна освіта особистості, яка характеризується мотиваційними, інтелектуальними і психофізіологічними резервами розвитку, а саме: потреби та інтереси особистості, що спрямовані на самореалізацію в різних сферах пізнання і спілкування; рівень розвитку інтелектуальних здібностей; відкритість по відношенню до нового; реалістичний підхід до вирішення проблем; бачення альтернативних шляхів рішення і подолання стереотипів, що склалися; критичний аналіз попереднього досвіду.

Творчий потенціал особистості як предмет наукових досліджень привертає увагу вчених таких галузей знань, як філософія, психологія, педагогіка. В етимологічному відношенні поняття «потенціал» йде від слова «potentia». Actus і potentia (дійсність і можливість) – це найважливіші поняття філософії Аристотеля. Для позначення актуальної дійсності предмета Аристотель користувався одним із двох термінів: «енергія» або «ентелехія». У

«Метафізиці» Аристотеля «енергія» означає перехід від можливості до дійсності, а «ентелехія» – кінцевий результат цього переходу.

У сучасній філософії поняття «потенціал» нерозривно пов'язане з категоріями «можливість» і «дійсність». С. І. Ожегов у Сучасному тлумачному словнику трактує «можливість» як засіб, умову або обставину, необхідну для здійснення чогось [10], а «мати можливість» у великій енциклопедії пояснюється через поняття мати у своєму розпорядженні необхідні умови, засоби [10].

«Можливість» перетворюється в «дійсність», у випадку створення певних умов або засобів для зміни сьогодення. Коли «можливість» реалізована, вона переходить у категорію «дійсності» і з'являється нова «можливість». Поняття «потенціал особистості» психологи трактують по-різному. Наприклад, В. Франкл стверджує, що потенціал розкривається, коли у людини з'являється прагнення пізнати сенс життя. А. Маслоу потенціал особистості пов'язує з актуалізацією, процесом знаходження прихованих ресурсів, перекладу знань, умінь та інших показників особистості з потенційного стану в конкретну дію. К. Роджерс говорить про те, що розвиток потенціалу пов'язаний з потребою людини до саморозвитку, особистісного зростання.

В. А. Митрахович, розглядаючи потенціал як педагогічну категорію, зауважує, що потенціал – це «поняття, яким позначається система сил, дія яких актуальна або може бути актуалізована за певних умов» [9, с. 18]. Результатом дії, зауважує автор, є різнопланові, різноякісні зміни. При цьому в змісті поняття «потенціал» В. А. Митрахович виділяє два рівні – формальний і реальний. Формальний потенціал – це поняття, що позначає систему сил, наявність і дія яких визнаються на рівні формального розуміння і тлумачення дійсності, але не виявляються в реальній, практичній сфері буття. Реальний потенціал (про який буде йти мова у статті) – це поняття, що позначає систему сил, котрі існують і реально діють або мають можливість існувати і діяти у випадку виникнення або створення певних додаткових умов [9].

Незважаючи на відсутність загальноприйнятого визначення «творчого потенціалу» у силу складності цього феномена, більшість учених, що досліджували проблему творчості, єдині у думці, що кожна людина тією чи іншою мірою має творчі здібності, а також ресурси і можливості до творчої діяльності. Разом з тим, неоднозначність визначення досліджуваної категорії породила існування великої кількості підходів, що акцентують

увагу на різних аспектах як самого творчого потенціалу, так і процесу його розвитку. Прихильники «аксіологічного підходу» (В. А. Сластьонін, В. А. Кан-Калик, Н. Д. Нікандров та ін.) розглядають творчий потенціал з позицій визнання його як цінності, життєвої необхідності, за допомогою якої людей з'являється як творець себе, своєї життєдіяльності [10]. Автори «особистісно-діяльнісного підходу» (В. І. Андрєєв, І. Я. Лернер, М. С. Каган, С. Л. Рубінштейн, В. Г. Риндак, Ю. Н. Кулюткін та ін.) пов'язують творчий потенціал з такими характеристиками особистості, як її суб'єктність, самотність, уміння творити продуктивно нове, унікальне, можливість виконувати творчу діяльність [2].

Л. Б. Єрмолаєва-Гоміна, Д. Б. Богоявленська, А. В. Брушлинський, Я. А. Пономарьова та ін. вважають, що ракурс вивчення творчого потенціалу лежить у полі дослідження творчих здібностей, що й обумовила назва даного підходу як «здібнісний». Цікавим представляється напрям досліджень, пов'язаний з аналізом креативності як універсальної творчої здібності людини, володіння якою дозволяє особистості проявляти творчість у будь-якому виді діяльності.

Представниками наступного наукового підходу – «розвиваючого» – є І. П. Волков, Г. С. Альтшуллер, І. П. Іванов, В. В. Давидов та ін. Так, І. П. Волков розглядає творчий потенціал як розвиток творчих здібностей у процесі включення суб'єкту до творчої діяльності з виходом на творчий продукт [4], а Г. С. Альтшуллер – як процес вирішення творчих [1].

С. Н. Щеглова у своєму дисертаційному дослідженні, аналізуючи роботи Н. В. Кузьміна, Л. Н. Столович, В. Ф. Вишнякова, виділяє «енергетичний підхід», у рамках якого творчий потенціал визначається через психоенергетичні ресурси, пов'язані з почуттями, емоціями людини, інтенсивністю її духовного життя.

Автор вважає, що виділені аспекти мають особливе значення для педагогів у сфері мистецтва, оскільки їх професійна діяльність торкається психоемоційних переживань вихованців, викликаних впливом різних видів мистецтва. Саме ці переживання й можуть, на думку вчених, стати відправною точкою розвитку творчого потенціалу.

Н. І. Тімакова, Т. А. Соломатова, Ю. В. Сянґін та ін. визначають творчий потенціал як деякий ресурс людини, що постійно перебуває у динаміці, або поповнюючись, або витрачаючись у процесі життєдіяльності суб'єкта [11].

Таким чином, представники «ресурсного підходу», вважає С. Н. Щеглова, розглядають творчий потенціал «не як щось статичне, а як рухливу цілісність, що дозволяє у певні часові проміжки досягти того або іншого рівня виконання творчої діяльності».

Методологічно важливим підходом до дослідження творчого потенціалу С. Н. Щеглова вважає інтегративний. Прихильники такого підходу (Е. А. Алексеева, Л. К. Веретенникова, А. М. Матюшкин, П. Ф. Кравчук та ін.) розглядають творчий потенціал через інтегративну єдність особистісних характеристик. До найбільш значимих характеристик вони відносять творчу установку, спрямованість особистості, її творчу позицію, актуалізацію творчих здібностей у реальній практиці [3].

У наукових дослідженнях досить широко представлений системний підхід. У рамках цього підходу Л. А. Даринська, Я. А. Пономарьов, Н. Н. Ніколаєнко, Е. А. Глуховська в якості ключової характеристики творчого потенціалу виділяють його «системну цілісність, розвиток і реалізація внутрішніх сутнісних сил, компоненти якої взаємозалежні і взаємообумовлені між собою» [6, с. 11].

Аналіз існуючих у науці підходів до розгляду творчого потенціалу дозволив нам виділити його найважливіші характеристики: визнання майбутнім педагогом творчого потенціалу як цінності; залученість студента до творчої діяльності; виділення творчого потенціалу як динамічної цілісності.

Слід вказати також на деякі показники, що сприяють розвитку творчого потенціалу. До них ми віднесли:

- неактуалізовані можливості, здібності, знання, уміння, навички;
- творчі імпульси, духовні ресурси, запаси внутрішньої енергії;
- прагнення до розкриття і реалізації своїх можливостей;
- прагнення до розвитку й особистісного росту;
- виниклі умови й засоби для актуалізації самовираження, самореалізації.

Отже, аналіз підходів показує, що досить важко дати однозначне визначення такому феномену, як творчий потенціал. Ґрунтуючись на положеннях Л. А. Даринської, ми вважаємо, що творчий потенціал – це складне інтегральне поняття, що включає природно-генетичний, соціально-особистісний і логічний компоненти, що в сукупності є знаннями, уміннями, здібностями і прагненнями особистості до перетворень в різних сферах діяльності у рамках загальнолюдських норм моралі і моральності, а також енергія, яка може сприяти розвитку природних здібностей і особистісних якостей людини. Існують деякі обмеження, які

можуть стримувати розкриття творчого потенціалу особистості. Міра розкриття творчого потенціалу залежить від умов його розвитку. Таким чином, сучасна вища освіта повинна сприяти тому, щоб навчити студентів активізувати свій творчий потенціал. У зв'язку з цим сьогодні значущими стають питання формування творчого потенціалу студентів у процесі навчання у вищих навчальних закладах.

Творчий потенціал студентів – майбутніх педагогів – розглядається нами як обов'язкова внутрішня структура сучасного фахівця, що дозволяє не тільки домогтися компетентності та успішності у педагогічній діяльності, але й стати соціально значущою затребуваною особистістю; інтеграційна якість, що відбиває наявність можливості до розвитку творчої активності, пізнавальної самостійності і креативних здібностей. Розвиток цієї якості студента у вищих навчальних закладах є процесом кількісних і якісних змін його особистісних характеристик, оволодіння прийомами творчої діяльності, формування творчих мотивів, креативного мислення у процесі взаємодії викладача і студента.

Висновки. Виходячи з того, що проблемність навчання полягає в основі управління творчою діяльністю студентів, сприяє міцному і повноцінному добуванню, засвоєнню знань, активному розвитку творчих і емоційно-вольових якостей особистості, в сучасному освітньому процесі слід робити акцент на залучення студента до такої діяльності, в ході якої він стикається з фактами, що суперечать його системі знань і життєвому досвіду. Розвиток творчого потенціалу забезпечується також побудовою освітнього середовища на основі включення широкого спектру різних учбово-творчих евристичних завдань, спрямованих на розвиток творчих здібностей, реалізацію і створення нових, оригінальних ідей і рішень. Творчий потенціал обумовлюється розвитком творчої активності студента у процесі навчання, а також розвитком його пізнавальної самостійності, що припускає наявність активної самостійної діяльності, спрямованої на саморозвиток і самореалізацію.

БІБЛІОГРАФІЯ

1. Альтшуллер Г. С. Творчество как точная наука / Г. С. Альтшуллер. – М.: Советское радио, 1979. – С. 24.
2. Андреев В. И. Педагогика творческого саморазвития: инновационный курс: [в 2 кн.] / В. И. Андреев. – Казань: Изд-во Казанского университета, 1996. – К. 1. – С. 427.
3. Большая энциклопедия Кирилла и Мефодия: [Электронный ресурс]: 10 CD-ROM. – 7-е

изд., перераб. и доп. – М: Кирилл и Мефодий, 2003. – (Знания обо всем). – Диск 2.

4. Веретенникова Л. К. Подготовка будущих учителей к формированию творческого потенциала школьников: дисс...д-ра пед. наук: спец. 13.00.01 / Л. К. Веретенникова. – Казань: Удмуртский государственный университет, 1997. – С. 7.

5. Волков И. П. Учим творчеству / И. П. Волков. – М.: Педагогика, 1982. – С. 12.

6. Данилюк А. Я. Концепция духовно-нравственного развития и воспитания личности гражданина России / А. Я. Данилюк, А. М. Кондаков, В. А. Тишков. – М.: Просвещение, 2009. – С. 12.

7. Даринская Л. А. Творческий потенциал учащихся: методология, теория, практика: [монография] / Л. А. Даринская. – Спб.: Спб. акад. постдиплом. пед. образования, 2005. – С. 10–12.

8. Ермолаева-Томина Л. Б. Психология художественного творчества: учеб. пособ. для вузов / Л. Б. Ермолаева-Томина. – М.: Академический проект, 2003. – С. 64.

9. Митрахович В. А. Потенциал как педагогическая категория / В. А. Митрахович // Известия Волгоградского государственного

педагогического университета. – Серия: Педагогические науки. – № 9(33). – 2008. – С. 16–20.

10. Ожегов С. И. Толковый словарь русского языка / С. И. Ожегов, Н. Ю. Шведова. – М.: ИТИ Технологии, 2003. – 944 с.

11. Тимакова Н. И. Творческий потенциал личности / Н. И. Тимакова. – М.: Международная академия акмеологических наук, 2006. – С. 248.

12. Щеглова С. Н. Педагогические условия развития творческого потенциала студентов младших курсов педагогического вуза / автореф. дисс... канд. пед. наук: 13.00.01 / С. Н. Щеглова – М.: Московский гуманитарный университет, 2006. – 20 с.

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРА

Хуа Вей – аспірант кафедри музичного мистецтва і хореографії Південноукраїнського національного педагогічного університету імені К. Д. Ушинського, м. Одеса.

Наукові інтереси: формування творчого потенціалу майбутніх учителів музики України і Китаю.

УДК: 159.947 + 37.025.4 + 784

МУЗИЧНА СИНЕРГІЯ ЯК МЕТА ВОЛЬОВИХ ДІЙ КЕРІВНИКА ШКІЛЬНОГО ХОРУ

Цао ХУНКАЙ (Одеса)

Постановка проблеми. Керівники дитячих та дорослих хорів, оркестрів і ансамблів, дослідники диригентського мистецтва, викладачі хорознавства та інших диригентських дисциплін – усі твердо переконані в тому, що найважливішою професійною якістю диригента є сильна воля.

Така ж сама якість поведінки та характеру потрібна й шкільному вчителю музики, тому що за необхідністю він майже на кожному уроці виконує функції управління колективним співом учнів, тобто – функції диригента дитячого хору, який спорадично утворюється в навчальному музично-освітньому процесі.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Теза про сильну волю диригента та учителя музики, який керує хором, більш або менш категорично висловлена в хорознавчих працях Л. Андреевої, А. Анісімова, Л. Бутенко, Г. Дмитревського, А. Козир, А. Лашенко, В. Мініна, К. Ольхова, К. Пігрова, К. Птиці, Т. Смірної, В. Соколова, В. Чернушенка, П. Чеснокова, В. Шипа та багатьох інших авторів. Під кутом зору психології питання про диригентську волю розглядали Г. Єржемський, А. Ражніков, Н. Селезньова та ін. Л. Андреева, Л. Бірюкова, А. Болгарський, А. Козир,

В. Локтєв, Д. Локшин, Г. Струве, О. Стулова та ін. автори приділили увагу особливостям вольових аспектів поведінки учителя музики та керівника дитячого хорового співу.

Мета статті – уточнення теоретичного уявлення про вольові дії вчителя музики, що виконує функції диригента шкільного хору.

Виклад основного матеріалу. Отже, положення про те, що диригент та учитель музики, який керує хором має обов'язково бути носієм та виразником міцної волі, уявляється цілком справедливим і, на перший погляд, абсолютно прозорим, зрозумілим.

Тим не менш, воно зовсім не є таким ясным і однозначним. Це положення викликає цілий ряд питань. Приміром, є підстави поставити такі запитання: чи завжди можливо і доцільно підпорядковувати дії професійних співаків, чи любителів хорового співу, чи співаючих школярів волі однієї людини; які межі не повинен порушувати керівник хору у своєму вольовому впливі на колектив; в якій формі диригент має здійснювати свій вольовий вплив?

Відповідь на такі запитання є неможливою, на наш погляд, без прояснення